

УДК:
334.73.01:321.7

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=31
Бр. 1 / 2012.
стр. 355-370.

*Драган Ж. Марковић**
Институт за политичке студије, Београд

ЗАДРУЖНА ДЕМОКРАТИЈА У ФУНКЦИЈИ МОДЕЛА ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ ПОЛИТИЧКИХ ИНСТИТУЦИЈА**

Сажетак

Савременом друштву уместо посредне све је потребнија непосредна демократија. Задружна демократија заснована на изворним задружним принципима може бити драгоцен путоказ у трагању за најефикаснијим моделом демократизације политичких институција. Сходно томе у раду се закључује: да задружна демократија није привремена, него историјска алтернатива капитализму и представничкој демократији; што се задружна начела шире примењују, друштвено-економске једнакости се шире на целу друштвену репродукцију; значајна предност задругарства је у сарадњи, док се капиталистичко предузетништво одржава на општој конкуренцији; за разлику од најамних радника који за успех капиталистичког предузећа нису много заинтересовани, задругом непосредно управљају сви задругари па су сви и заинтересовани за резултате њеног рада; задружна организација за разлику од политичке организације почиње из народа, а не из националног центра.

Кључне речи: задружна демократија; демократизација; демократски капацитети; политичке институције

Задругарство се појављивало у великим економским кризама које се нису могле превладати без опште мобилизације производних снага и њиховог усмеравања у динамичнији економски развој. Економски развој је динамичнији што већи број субјеката распо-

* Научни саветник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

лаже његовим резултатима и што је располагање непосредније и потпуније.

Стављање масе произвођача и потрошача у позицију својинских субјеката, који суверено располажу не само својом радном снагом, већ и средствима и резултатима свог рада, повећавало је њихов интерес за производњу и динамичнији развој производних снага. Сасвим је извесно да преко економске мотивације својински односи судбоносно утичу на економски развој за који могу бити заинтересовани и на њему се ангажовати само они којима његови резултати припадају.

Да би испољило потенцијалне економске предности у односу на класично предузетништво, задругарство се мора поставити на аутентичне задружне принципе који подразумевају највиши могући степен економске мотивације. Економска мотивација је у директној зависности од могућности присвајања економских ефеката. Задругар је мотивисан да улаже у задругу само ако задржава својински субјективитет над својим улогом, због чега се задружним нормама мора искључити свака могућност његовог отуђивања.

Из разних идеолошких и политичких обзира право слободног улагања и располагања уложеном имовином је у пракси често ограничавано. Да би се задругарство несметано развијало, треба омогућити потпуно слободна и неограничена улагања уложеним средствима, јер оно је по својој дефиницији аутентични облик слободног привређивања. Да би успешно конкурисало предузетништву, задругарство никако не сме у том погледу бити хендикепирано у односу на предузетничко акционарство.

Састављена од својинских удела, задружна имовина је истовремено и индивидуално и заједничко власништво задругара, чиме се превазилази традиционална супротстављеност приватног и колективног власништва. Задругар је „...са осталим задругарима сувласник земље, зграда, машина, лађа и свега што једна задруга има, али члан задруге увек остаје приватни сопственик, истински појединац у великој удеоничарској имовини...“ и „...може у свако доба тражити повраћај своје имовине“.¹⁾

Нико, међутим, није мотивисан да своју имовину улаже да би је у задрузи замрзао већ да би је увећао или остварио неки други

1) Др Џејмс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, Задружна штампарија, Београд, 1935, стр. 141.

интерес. „Од тренутка када задружно дело почне да успева, уложени капитал задругара почиње да расте...“, а „...пораст долази од његове сарадње и од уштеда. Својину коју стиче постиже тиме што своје привредне послове обавља заједнички са осталим задругарима“.²⁾

Права задруга је слободна и самостална заједница удружених привредника, који на заједничким пословима деле и заједнички ризик. Стога њихов индивидуални удео у задружној имовини није независна и непроменљива, него зависна и променљива величина, која се повећава кад се, зависно од успешности рада и пословања задруге, њена имовина повећава, или смањује кад се смањује укупна имовина. У том погледу нема никакве разлике између унесених и у задрузи стечених удела, који су саставни делови јединствене задружне имовине.

Јединство индивидуалног и колективног својинског субјективитета је основна кохезиона снага задруге, која задругаре без икакве спољашње присиле држи на окупу. При таквом заједништву сваки задругар је лично заинтересован да увећавањем свог удела увећава заједничку имовину, и да увцећавањем укупне имовине задруге увећава и индивидуални удео у њој.

На томе се заснива двоструки интерес задругара: да што више улаже у задругу, и да заједничким радом и пословањем што више увећава свој удео у задружној имовини. А увећавање се врши по два основа: по основу самог удела, и по основу индивидуалног доприноса заједничком раду и пословању, из чега проистиче спрега интереса да се увећавањем задружне имовине унапређују рад и пословање задруге, а унапређивањем заједничког рада и пословања увећава задружна имовина.

УПРАВЉАЊЕ ЗАДРУЖНОМ ИМОВИНОМ

Управљање је кључна функција својинског субјективитета, без које нема стварног располагања својинским објектом, као што ни стварног управљања не може бити без својинског располагања јер ако се ништа не поседује, нема се чиме ни управљати. Одатле је и потекла изрека да „ко има паре (власништво), тај има и власт“, која би се условно могла и обрнути тако да гласи: „ко има власт, тај сигурно има и паре“.

2) Исто.

Својински односи који почивају на задружним начелима су по својој природи демократски јер заједничко располагање подразумева и заједничко управљање задружном имовином. Задругари су стварни управљачи само уколико су стварни власници, што је лапидарно изражено и кроз Ворбасов слоган да „...задруга управља колективно приватном имовином својих задругара...“³⁾ која је истовремено и њихова колективна имовина.

Док се управљање приватним предузећем заснива само на приватном власништву, одакле проистиче њему својствена аутократичност, основу задружног управљања чини органско јединство власништва и рада као основног извора власништва. Пошто у задругу улажу и рад и средства или бар једно од тога, сви задругари су и власници и управљачи, али уколико је и живи рад основ присвајања, радници задругари су истовремено и сувласници задружне имовине.

На томе се темељи и демократско начело „један задругар – један глас“, које привидно упућује на потпуну једнакост, а у ствари импутира неједнакости, због чега се и крши да би се економска мотивација појачала, а и истинска једнакост потпуније остварила. Ради тога се задружним законодавством појединих земаља дозвољава могућност да један задругар, зависно од величине удела у задружној имовини, има више гласова, чиме се омогућава доследнија примена начела економске једнакости, а тиме и успешнији рад задружних организација.⁴⁾

Правило „један задругар – један глас“ је у ствари у колизији са начелом економске једнакости, по којем свако добија завоисно од тога колико даје. Па ако су људи у суштини оно што су њихова дела, они у примању треба да се изједначују с оним што дају, а не с оним што би желели да добију. Ко више улаже у задругу, тај улази у већи ризик и дели већу одговорност, па се и одговорније односи према пословним одлукама, због чега је за све целисходније и економски оправданије да има веће право гласа. Ако, насупротив томе, ништа не улаже у задругу, не само што се не може изједначити с онима који улажу, већ га не интересује ни одлучивање, због чега органи управљања задругом често „кубуре“ са кворумом.

3) Исто, стр. 142.

4) Види: Драган Марковић, *Задружно управљање*, СНС-3СЈ, Београд, 2002, стр. 72.

Одлучујућу улогу у доношењу задружних одлука мора, међутим, имати већина задругара, без чега би задруга иначе изгубила свој идентитет и постала жртва профитерске приватизације. Због тога број гласова не може по сваку цену бити сразмеран величини задружних удела, а да би био приближно или потпуно изједначен, морала би се постићи приближна или потпуна изједначеност удела, чему свака задруга и треба да тежи, али не путем ограничавања удела него слободним и такмичарским нивелирањем економске моћи задругара.

Демократско одлучивање већине задругара је незамењива брана не само против профитерске приватизације задруге већ и против сваког незаслуженог присвајања, јер се само на тај начин може обезбедити да свако добија сразмерно томе колико даје и да се нико не окоришћује на рачун другог, што је и неизоставни услов одржавања и развијања задружног заједништва. То је истовремено економски подстицај да се у раду и пословању сваки задругар максимално ангажује баш као на сопственом газдинству, а задруга заснована на таквим односима је и више од тога.

Одсуство демократског одлучивања омогућава да се располагање задружном имовином практично приватизује и управљање задругом монополизује од стране утицајних појединаца у задружној управи.. Још је Џемс Питер Ворбас указивао да „...слабо интересовање чланова омогућава стварање аутократије код службеника задруге...“, кад „...надзор и управа пређе обично у руке неколицине службеника и намешетеника...“ и кад пословођа „...каткад стварно бира управнике и контролише их“.⁵⁾

С отуђивањем стварног располагања задружном имовином отуђује се и управљање задругом, без обзира какава су формална права задругара, што се поразно одражава на задружно пословање. „Пословни неуспех већине постојећих задружних организација у пољопривреди приписује се и кризи управљања, која се огледа у томе што је сељак уклоњен са сцене управљања задругом“.⁶⁾ Од анкетираних задругара у 7 земљорадничких задруга, само 8% је одговорило да има велики, 48% да има мали, а 44% да нема никакав утицај на одлучивање у задрузи. И у оној најстаријој, Азањској

5) Џ.П. Ворбас, исто, стр. 214.

6) Зорка Вујатовић-Закић, *Кооп-менаџмент*, Дунав група, Дунав а.д., 2000.

задрузи, од анкетираних 10 задругара, на задружно одлучивање 1 има мали, а 9 немају никакав утицај.⁷⁾

Само као стварни својински субјект задружног власништва задругар може бити и стварни управљач задружном имовином, који неће дозволити да се она од њега отуђује. Задругари не могу бити стварни колективни власници задружне имовине ако нису индивидуални власници својих удела, нити њоме могу стварно управљати колективно ако о својим индивидуалним уделима не одлучују индивидуално. Индивидуална самосталност задругара је услов њиховог задружног заједништва, баш као што су њихова индивидуална улагања услов стицања задружног власништва.

Непосредност задружног управљања

Непосредно располагање задругара задружном имовином подразумева и њихово непосредно управљање задругом. Да би удружена средства задржали у свом власништву, они о њима морају непосредно одлучивати заједнички као што о неударуженим одлучују индивидуално, због чега „...гласање преко заступника није допуштено“.⁸⁾

То није циљ за себе него нужан услов колективног газдовања и доследног остваривања задружног заједништва. Задружном имовином нико боље од њених сопственика не може газдовати, нити њихове међусобне односе ико боље од њих самих може уређивати. Привидни „реалсоцијалистички“, или боље рећи етатистички колективизам није пропао због колективног него због јединоначалног, индивидуалистичког газдовања и управљања.

Истинско колективно и демократско управљање не заснива се на представничком већ на непосредном заједничком одлучивању свих чланова колектива. Снага задругарства је управо у здруженим снагама мноштва управљача који заједно делују као један једини али наиндивидуални управљач. У подржављеним задругама, подведеним под општеважећи принцип јединоначалија, владали су, међутим, сасвим супротни односи између ауторитарног руководства, способног да ради само по партијско-државним директивама, и обезвлашћеног чланства лишеног сваке могућности стварног одлучивања.

7) Међународни научни скуп „Власински сусрети 2008“, из саопштења Живка Марковића

8) Др Џејмс Питер Ворбас, исто, стр. 32.

Тенденције интерне монополизације одлучивања у свим задругама огледају се у настојањима да се оно ограничи на што ужи круг активних учесника, преко којих се може вршити одлучујући утицај аутократске управе, чиме се управљачке функције задругара практично свде на пуку формалност. То је нарочито изражено кроз настојања да се непосредно одлучивање замени посредничким одлучивањем представничке скупштине, којом се може бирократски много лакше манипулисати.

Зато је неопходно да скупштину као основни и највиши орган управљања задругом, чине сви задругари, без могућности преношења основних функција управљања на представничко тело, као што су посебно: доношење основног нормативног акта (статута или правила), утврђивање пословне политике, одлучивање о основним условима рада и пословања задруге, као и о начину расподеле укупног прихода, дохотка и остварене добити, те избор управног одбора, надзорног одбора и директора задруге.

Приговор да је скупштина са великим бројем чланова нефункционална, оправдан је једино ако она ради само у седницама. Задругари, међутим, могу расправљати и одлучивати и на зборовима, а одлуке доносити и референдумом или потписивањем, односно давањем писане изјаве. Зборови су традиционални облик здруженог договарања, а потписивање је се у пракси показало као најрационалнији облик личног изјашњавања.

Мање значајне одлуке може доносити и представничка скупштина, под условом да су у складу са непосредно донесеним основним одлукама. Али и такве одлуке треба доносити на основу демократски заузетих ставова већине задругара, што претпоставља претходну јавну расправу и делегирање представника који ће те ставове у скупштини најдоследније заступати, чему би највише одговарао променљиви мандат према питањима која су предмет одлучивања.

Без обзира на начин одлучивања, о предлзима значајних одлука од општег и заједничког интереса неопходна је демократска расправа у којој се могу, али и не морају, лично изјашњавати сви задругари, што је битан чинилац непосредности задружног одлучивања. То је и неопходан услов да се непосредно испоље и сучеле различити интереси, из којих се једино може излучити стварни заједнички интерес задругара, и избећи да се уместо заједничких протежирају парцијални интереси.

Томе посебно доприноси и слободно испољавање личних иницијатива задругара, којима се покреће доношење одређених одлука и предузимање неопходних мера за унапређење заједничког рада и пословања. Да се иницирање не би свело на ангажовање пословодних функционера, основним нормативним актом задруге треба све органе задруге обавезати да сваку покренути иницијативу разматрају и о истој се изјашњавају, уз јавно образлагање одбијања у случају неприхватања.

Задружна демократија је у суштини непосредна власт задругара, која искључује било какво и било чије посредовање. Својински односи који почивају на задружним принципима су по својој природи демократски, јер задружно располагање подразумева и задружно управљање задружном имовином. Зато је задружна демократија аутентични облик управљања задругом, коме је туђ сваки аутократизам. Ако задругари удруженим и здруженим снагама створеном имовином заједнички располажу, они њоме заједнички и управљају, а уколико се управљање од њих отуђује, фактички се отуђује и њихова имовина. Зато се управљање задругом мора организovati тако да у њему сви задругари непосредно учествују, а о судбоносним питањима задружног заједништва сами одлучују.

То подразумева да скупштину, као највиши орган управљања задругом, чине сви задругари и да се њен рад организује, тако да у њему сви могу активно учествовати. Задругари се не морају физички окупљати на једном месту, већ се рад скупштине може организovati и по зборовима на различитим задружним пунктовима, а одлуке се могу доносити и писменим изјашњавањем, односно потписивањем. Битно је да се свима пружи подједнака могућност учешћа у одлучивању и да се одлуке доносе већином гласова свих задругара.

За разлику од акционарства, где се право учешћа у одлучивању стиче само на основу поседовања акција, својински основ учешћа задругара у одлучивању је допринос који они улагањем свог рада и средстава дају укупном раду и пословању задруге. На основу тог доприноса они стичу и право присвајања остварених резултата, односно укупних економских ефеката задруге, што се само њиховим непосредним одлучивањем може обезбедити.

Такво одлучивање је незамењива брана против отуђивања и незаслуженог присвајања задругарског рада и средстава, чиме се у основи искључује могућност међусобног искоришћавања задругара. Само кад о условима свог заједништва у задрузи сами одлучују,

задругари могу обезбедити да свако добија сразмерно уложеном и да се нико не користи на рачун другог што је неизоставни услов сталног одржавања и развијања задружног заједништва.

То је истовремено економски подстицај да се у раду и пословању задруге сваки задругар максимално ангажује баш као на сопственом газдинству. Кад задругари сами управљају задругом, они неће дозволити да се она од њих отуђи и претвори у средство њиховог израбљивања од стране неких отуђених сила.

Под утицајем опште етатизације друштва, и задруге су претворане у средство дириговане централизације друштвених средстава, која се није могла вршити без централизованог управљања оствариваног узурпирањем управљачке функције задругара и формализовањем задружне демократије. Етатистички октроисана задружна својина, без јасно дефинисаног својинског субјективитета задругара, представљала је основу интерне централизације управљања задругом као базичног ослонца општедруштвене централизације.

Тако централизовано управљање било је у функцији приватизације задружне имовине, како од стране државе, тако и од пословодних структура саме задруге, које су у спрези са државним апаратом фактички располагале задружном имовином. А бирократизоване пословодне структуре више су заинтересоване за извлачење сопствене користи из задруге него за њено развијање у корист свих задругара, који због тога губе интерес за бољи рад и успешније пословање. Индивидуализација задружног власништва у смислу јасног дефинисања својинског субјективитета задругара значила би његово постављање на аутентичне основе као изворну самозаштиту и од интерног и од екстерног отуђивања. Само као стварни својински субјект задружног власништва задругар може бити и стварни управљач задружном имовином и неће дозволити да се она од њега отуђује.

Као облик самоорганизовања, задруга је и облик самоодлучивања задругара, који треба непосредно да учествују у доношењу најзначајнијих одлука и разматрању питања која се тичу рада и пословања задруге, као што су начин стварања и употребе средстава у задружној својини, сарадња са пословним партнерима, акумулација средстава у фондовима задруге, начин расподеле средстава међу задругарима и др.

Одлучивање о статусним питањима и основама пословне политике задруге треба, међутим, разграничити од стручног руково-

ђења. Као што је још Џемс Питер Ворбас писао, задругари „бирају управу, која управља предузећем“ а „управе пак постављају стручне управљаче, који ће послове у предузећу водити“ тако да је задруга „једна од метода код које демократски организоване масе узимају стручне људе за вођење послова корисних по задруге“.⁹⁾

Тиме се управљање задругом не отуђује од задругара. Удруживањем у задругу задругари се не одричу својинског, па ни управљачког субјективитета у корист неког наиндивидуалног субјекта, већ га само сједињују у заједнички субјективитет да би сами постали још моћнији власници и управљачи. Задруга, стога, није нека од њих отуђена инстиуција, већ је облик њиховог сопственог самоорганизовања и самоуправљања као власника и проивођача или потрошача истовремено.

Из тога проистиче и главна предност задруге, за чији су рад и пословање непосредно заинтересовани сви задругари, док је за успешан рад и пословање капиталистичког предузећа заинтересован само власник капитала. Зато је ниво радне и пословне мотивације задруге, уколико доследно примењује изворна задружна начела, далеко изнад нивоа капиталистичког предузећа, које је принуђено да и само користи одређене задружне предности да би опстало.

Разлика у степену радне и пословне мотивације условљена је у основи разликом у карактеру капиталистичког и задружног власништва. Док капиталистичко предузеће припада само власнику капитала, задруга је организација свих задругара који су индивидуални и колективни власници целокупне задружне имовине, због чега је за судбину предузећа заинтересован само његов власник, док су за судбину задруге заинтересовани сви задругари.

На томе се, као мотивациони фактор, заснивају разлике у карактеру управљања задругом и предузећем. Пошто задругом, као власници задружне имовине, непосредно управљају сви задругари, сви су и заинтересовани и одговорни за резултате њеног рада и пословања, за разлику од најамних радника који за успех капиталистичког предузећа нису много заинтересовани ни кад им се пружа прилика да партиципирају у његовом управљању.

Насупрот најамним радницима, који као пуки продавци радне снаге, нису заинтересовани за рад и пословање предузећа уколико нису за то посебно стимулисани, интерес задругара је двострук јер

9) Ц.П. Ворбас, *Задружна демократија*, исто, стр. 32.

у расподели новостворене вредности учествују сразмерно доприносу његовом стварању и као радници и као власници задружне имовине. А кад удео у расподели зависи и од индивидуалних и од заједничких резултата рада, свако је заинтересован не само за сопствено ангажовање већ и за ангажовање свих учесника у заједничком раду и пословању, на чему се поред индивидуалне, заснива и колективна мотивација.

Значајна предност задругарства је и у сарадњи, док се капиталистичко предузетништво одржава на општој конкуренцији у којој се свако сукобљава са сваким – не само капиталиста са радником већ и капиталиста са капиталистом, и радник са радником. И док конкуренција на тај начин производи тржишну и друштвену стихију, коју одликују економске и друштвене нерационалности, задружна сарадња подразумева рационално планско усмеравање друштвене репродукције.

Наведене предности задругарства су основа за виши ниво продуктивности и укупне економије рада него што га може дати капиталистичко предузетништво, а представљају снажну мотивацију и за добровољну концентрацију средстава у предузетничке сврхе задружног привређивања. „За економски развитак слабих и сиромашних нема прикладније организације од задругарске...“ јер задругарство „...сабире мале и ствара од њих велике, скупља ситне капитале малих и слабих, те ствара од њих јаке“.¹⁰⁾

Због својих предности, задругарство представља не само могућу већ и нужну перспективу економског и друштвеног развоја, којем се мора прилагодити и предузетничко акционарство. С обзиром да задружна начела изражавају суштаствена својства људског рода и да је „...људима урођен задружни дух...“ који „...ћемо наћи чак и у најпримитивнијим друштвима...“¹¹⁾, за опстанак и развој човечанства сем задругарства нема другог пута.

У односу на владавину капитала, „...задружна демократија је уређено, систематско рађање једног новог система у постојећем систему...“ као „...мирна револуција, која је у току...“; и чија је „...крајња тежња управљена на стварање једног новог социјалног облика који ће бити способан да задружном организацијом друштва

10) Др Ђуро Кунтарић, *Задругарство*, Наклада „Добра штампа“, Славонска Пожега, 1939, стр. 17.

11) Др Громослав Младенац, *Историја задружних доктрина*, Савез набављачких задруга државних службеника, Задружна библиотека, Београд, 1935, стр. 13.

замени како профитмакерску привреду, тако исто и политичку принудну државу“. Тиме се однос рада и капитала потпуно обрће јер док „...капиталистички систем чини рад слугом капитала, задружни систем чини капитал слугом рада“.¹²⁾

Задружна демократија није привремена, него историјска алтернатива капитализму. Задругарство је прави и већ потврђени пут у слободно друштвено заједништво: слободно од класног израбљивања сваког друштвеног угњетавања. „Задружни покрет је кренуо као алтернатива приватном бизнису (капитализму) и јавном (државном) бизнису. Наиме замисао пионира задружног покрета своди се на то да ће задружни систем једног дана доминирати у свету који би био пословно организован као светска задружна заједница“.¹³⁾

Као власници производних средстава, задругари су искључиви власници и производа свог рада. Одбацивањем међусобног искоришћавања, задружна начела искључују експлоатацију и присвајање туђег рада, упућујући на то да се свако богати искључиво сопственим радом. Тиме се приватна својина као производ сопственог рада не укида него се претвара у опште приватно власништво, које је истовремено и индивидуално и заједничко. Укида се само приватно власништво које се стиче присвајањем туђег.

Задружна имовина је заједничко власништво свих задругара и истовремено индивидуално власништво сваког задругара сразмерно његовом уделу у тој имовини. Пошто су задружни удели резултат индивидуалног доприноса задругара, они су основа њихове друштвене једнакости, која се састоји у томе да свако добија сразмерно томе колико даје и ужива толико колико својим радом завређује.

Што се задружна начела шире примењују, друштвено-економске једнакости се шире на целу друштвену репродукцију. Развијањем акционарства, оне све више продиру и у репродукцију капитала, чији се принос расподељује сразмерно величини улагања. Остаје још да се такав начин расподеле примени и на допринос живим радом, што се практично све више и дешава, па да се капи-

12) Др Цемс П. Ворбас, *Задружна демократија*, исто, стр. 27, 26 и 42.

13) Проф. др Зорка Вујатовић-Закић, *Кооп-менаџмент*, Дунав група Дунав greving а.д., 2000, стр. 16.

талистички начин репродукције изнутра у целини трансформише у задружни.¹⁴⁾

То је историјски пут остваривања већ буржоаском револуцијом прокламоване исконске идеје друштвене једнакости, које је судбоносно везано и за остваривање друге револуционарне идеје о друштвеној слободи. Укидање експлоатације је најважнији услов ослобађања свих експлоатисаних, а спречавање међусобног искоришћавања општи услов слободе свих и сваког.

Насупрот принудном и споља одржаваном заједништву, задружно заједништво је слободно, изнутра одржавано, то јест истинско заједништво. Рад у задрузи је слободан и без икакве спољашње принуде. Задругаре нико не тера да се удружују и раде; они раде колико хоће и зарађују колико раде.

У тенденцији општег и потпуног друштвеног ослобођења је главна предност задружног заједништва над принудним државним заједништвом, које зарад монополисане привилеговане елите држи у покорности огромну већину друштва. А у томе и највећи залог слободног ширења задружног организовања на целу друштвену репродукцију, које у перспективи треба потпуно да замени окошталу државну организацију. Стога нису без основа Ворбасова предвиђања да ће „...развитак можда учинити да државу замени задружна демократија...“ , што ће „...наступити као последица сталног рашћења задружних организационих метода и њиховог продирања у постојећи друштвени систем“.¹⁵⁾

Засновано на слободном опредељивању, задружно организовање је у суштој супротности са државним организовањем. „Задружна организација, супротно политичкој организацији, почиње из народа, а не из националног центра. Политичка организација ставља централну владавину изнад свега; задружна организација ставља месне задруге, које су у тесној вези са појединцима, изнад свега. Национална задруга је савез месних јединица у интересу самих чланова...“ , док је „...национална политичка држава савез државица или округа у интересу државе“.¹⁶⁾

Задругарством се мења сама суштина друштвеног управљања. „Политичка држава се бави управљањем народом...“ , а „...задру-

14) Види: Драган Марковић, „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.

15) Ц.П. Ворбас, цитирани рад, стр. 176.

16) Исто, стр. 177.

жна демократија би се бавила не управљањем народом, већ управљањем стварима¹⁷⁾. Стога би представничко управљање било замењено непосредним управљањем¹⁸⁾, отуђена формална демократија изворном стварном демократијом.

Dragan Z. Markovic

COOPERATIVE DEMOCRACY AS MODEL OF DEMOCRATIZATION OF POLITICAL INSTITUTIONS

Summary

Contemporary society needs direct rather than indirect democracy. Cooperative democracy based on the genuine cooperative principles can be valuable road sign in searching the most efficient model of democratization of political institutions. According to that, the author concludes that cooperative democracy is not temporary but historical alternative to capitalism and representative democracy. The more cooperative principles are wider accepted, the more social-economic equality are spread to the entire social reproduction. Significant advantage of the cooperative is in cooperation, while the capitalist entrepreneurship is based on general competition. Unlike the wage workers who are not much interested for the success of the capitalist enterprise, the cooperative is being directly managed by all the cooperative workers, and all of them are interested in the results of its work. Unlike the political organization, the cooperative organization comes from people, and not from national center.

Key words: cooperative democracy, democratization, democratic capacities, political institutions.

ЛИТЕРАТУРА

- Цемс Питер Ворбас, *Задружна демократија*, Задружна штампарија, Београд, 1935.
- Зорка Вујатовић-Закић, *Кооп-менаџмент*, Дунав група, Дунав а.д., 2000.
- Драган Марковић, „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
- Драган Марковић, *Задружно управљање*, СНС –ЗСЈ, Београд, 2002.

17) Исто, стр. 182.

18) Види: Драган Марковић, „Перспективе демократизације отуђене политичке власти“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010.

- Драган Марковић, „Перспективе демократизације отуђене политичке власти“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010.
- *Задругарство у процесу транзиције*, Друштво економиста Београда, Београд, 2002.

Resume

Cooperative democracy is not temporary, but historical alternative to capitalism. The cooperative movement is true and already confirmed road to the free social fellowship, free from the class exploitation and any social oppression. Being the owners of the production means, the cooperative members are the sole owners of the products of their work. By rejecting the mutual utilization, cooperative principles preclude the exploitation and usurpation of someone else's work, suggesting that each person should get rich by their own work. The private property as a product of one's work is not being precluded, but turned to the common private property, which is at the same time individual and common. Only the private property acquired by the usurpation of someone else's private property is being precluded.

Bearing in mind that all the members directly manage the cooperative, they are all interested in the results of its work and entrepreneurship, unlike the wage workers who are not interested in the success of the capitalist enterprise, even when they get the chance to participate in the management. Unlike the wage workers, who work as merely sellers of the work force, are not interested in the work and entrepreneurship of the enterprise unless they are specially stimulated, the interest of the members of the cooperative is twofold, because they participate in the distribution of the new value proportioned to the contribution in its creation, both as workers and owners of the property of cooperative.

The more the cooperative principles are being widely applied, the more social-economic equality are being spread to the entire social reproduction. After the development of the shareholding, those equality infiltrate the reproduction of the capital, whose income is being distributed proportioned to the contribution in the investment. That manner of distribution should be applied to the contribution in the form of live work, which is underway, that causes the capitalist manner of reproduction to transform itself entirely into the cooperative one. It is the historical road of reaching the genuine idea of the social freedom, proclaimed in the bourgeois revolution.

In contrast to the forced and externally maintained fellowship, the cooperative fellowship is free and true fellowship. The main advantage of the cooperative fellowship over the forced state fellowship, which holds in submissiveness the vast majority of the society in favour of the monopolized privileged elite, consists in the tendency of the general and total social freedom. That constitutes the greatest importance of the free spreading of constitutive organization of the entire social reproduction, which could, in perspective, completely replace the ossified state organization. The cooperative democracy changes the essence of the social management, because it manages things instead of people, which places the genuine true democracy on the place of the formal democracy.

Овај рад је примљен 26. децембра 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2012. године.